

Μάκα Καμουσάτζε (Τιφλίδα)

Το μυθολογικό στοιχείο στην ποιητική και ζωγραφική δημιουργία του Ν. Εγγονόπουλου

Ανάμεσα στους Έλληνες καλλιτέχνες που εντάσσονται στο κίνημα του σουρεαλισμού, ιδιαίτερη θέση κατέχει ο Νίκος Εγγονόπουλος, ο οποίος ακολούθησε το ρεύμα αυτό τόσο στην ποίηση όσο και στη ζωγραφική του. Στην περίπτωση του Εγγονόπουλου δεν μπορεί να πει κανείς τί κατέχει σημαντικότερη θέση στο έργο του, η ποίηση ή η ζωγραφική. Όταν στον ίδιο έθεσαν αυτό το ερώτημα απάντησε: "Εγώ εκφράζω τον εαυτό μου χωρίς επιπρόσθετες προσπάθειες τόσο στη ζωγραφική όσο και στην ποίηση, και όταν η τελειότητα της ζωγραφικής δε με απορροφά τότε σκέφτομαι την ποίηση"¹. Αντίστοιχα, μπορούμε να πούμε, πως ο καλλιτέχνης θεωρούσε τα ποιήματα και τους πίνακές του ως πραγμάτωση του δημιουργικού δυναμικού σε οργανικά συνδεδεμένες συμπληρωματικές φόρμες. Αυτή η άποψη αντικατοπτρίζεται στη χρήση της ελληνικής μυθολογίας στην ποίηση και στη ζωγραφική του.

Όπως είναι γνωστό, η ελληνική μυθολογία αποτέλεσε πηγή έμπνευσης πολλών καλλιτεχνών σε διάφορες εποχές. Στους σουρεαλιστές, ανάμεσα τους και στον Εγγονόπουλο, συναντάμε πολλές αναφορές και επιδράσεις του μυθολογικού στοιχείου². Ενώ η καλλιτεχνική δημιουργία του αποτελεί ενιαίο σύνολο, ωστόσο η ζωγραφική και η ποίησή του αποτελούν ανεξάρτητους τομείς.

Μας ενδιαφέρει τι ρόλο παίζει ο μύθος στο έργο του Εγγονόπουλου και πώς κατανέμει το μυθολογικό στοιχείο σ' αυτές τις δύο σφαίρες της τέχνης του.

Από την αρχή πρέπει να σημειώσουμε, πως τόσο στη ζωγραφική όσο και στην ποίηση του Εγγονόπουλου ο μύθος καταλαμβάνει μεγάλη έκταση. Από τα 162 ποιήματα του, περίπου, στα 25 εντοπίζεται το μυθολογικό στοιχείο. Στα ποιητικά του έργα συναντάμε περίπου 20 ονόματα μυθολογικών προσώπων ή ιστορίες που έχουν σχέση μ' αυτά.³

Όσον αφορά τη ζωγραφική του, εμείς δυστυχώς δεν είχαμε την ευκαιρία να δούμε από κοντά όλους τους πίνακες του Εγγονόπουλου, αλλά απ' όσους γνωρίζουμε το μυθολογικό θέμα παρουσιάζεται αρκετά έντονα και εδώ.

Στόχος μας στην παρουσίαση αυτή, δεν είναι η ανάλυση των ποιημάτων και των ζωγραφικών έργων που περιέχουν μυθολογικά στοιχεία. Μας ενδιαφέρει κυρίως ο συσχετισμός των ποιητικών και ζωγραφικών έργων του που έχουν μυθολογικές αναφορές.

Πολλά μυθολογικά πρόσωπα που αναφέρονται στα ποιήματα του Εγγονόπουλου δεν έχουν το αντίστοιχό τους στη ζωγραφική του, όπως και αντίστροφα μυθολογικοί ήρωες που παρουσιάζονται στους πίνακες δεν εμφανίζονται στην ποίηση του.

Κατ' αρχάς, όσον αφορά τα ποιήματα που έχουν μυθολογικές αναφορές, συμβατικά, μπορούμε να τα χωρίσουμε σε τέσσερις κατηγορίες. Στην πρώτη ομάδα εντάσσονται τα ποιήματα που μόνο αναφέρουν τα ονόματα μυθολογικών προσώπων. Η χρήση των ονομάτων προκαλεί κάποιους συνειρμούς, ωστόσο είναι δύσκολο να ανακαλύψει κανείς ποιόν ακριβώς ρόλο παίζουν στο ποίημα. Για παράδειγμα στο ποίημα "Έλεωνόρα", ο ποιητής δίνοντας την περιγραφή μιας γυναίκας ξαφνικά αναφέρει τον Αγαμέμνονα : "Τά δύο της γόνατα/ ό Αγαμέμνων/ τά δύο της λατρευτά/ μικρά/ πόδια/ είναι πράσινο/ τηλέφω-νο..."⁴.

Στο ποίημα "Αγάπη", όπου ο Εγγονόπουλος δίνει την ατμόσφαιρα του ταξιδιού, ξαφνικά εμφανίζεται ο Ποσειδώνας στα εξής συμφραζόμενα : "... Όπως πάντα, κατεύθυνση δεξιά, προς τά

¹ Ν. Εγγονόπουλος, *οί άγγελιοι στον παράδεισο μιλούν ελληνικά...*, Αθήνα, 1999, σ. 75.

² Ν. Λοϊζίδη, *Ο υπερρεαλισμός στη νεοελληνική τέχνη περίπτωση Νίκου Εγγονόπουλου*, Αθήνα, 1984, σ. 141.

³ Κατά τη γνώμη μας, μερικά μυθολογικά ονόματα αναφερόμενα στα έργα του Εγγονόπουλου δεν αντιστοιχούν τα μυθολογικά πρόσωπα.

⁴ Ν. Εγγονόπουλος, *Ποιήματα*, Αθήνα, 1999, σ. 42. Για την ανάλυση του συγκεκριμένου ποιήματος βλ. Φ. Αμπατζοπούλου Νίκος Εγγονόπουλος *Ή ποίηση στον καιρό του τραβήγματος της ψηλής σκάλας*, Αθήνα, 1987, σ. 81-84.

φωτεινά ξυλάρμενα τῆς ἀγάπης μας. θύμησις και θέλησις ἀσφάλτου: ὁ Ποσειδῶν..."⁵ Και σ' αὐτὴν την περίπτωση παρόλο που δημιουργούνται κάποιοι συνειρμοὶ στον αναγνώστη, γεγονός είναι ὅτι ὁ ποιητὴς κάνει ἀπλή και μόνο αναφορά του ονόματος του Ποσειδῶνα.

Στο ποίημα "Ἡ καλοσύνη τῶν ἀνθρώπων" ὅπου ὁ ποιητὴς ἀπευθύνεται σε ἀγνωστο πρόσωπο, ἀναφέρει την Ευρυδίκη: "σήκωσε τὴ λάμπα/ κοιτάξου στὸν καθρέφτη: / δυστυχισμένη / εἰν'οἱ κόγχες τῶν ματιῶν σου/ ἄδειες! / (κ'ἀπό μακρὰ/ ἢ Ἥχῳ/ φωνάζει/ "Εὐρυδίκη!")"⁶. Και ἐδῶ ἡ ἀναφορά της Ευρυδικῆς σ' αὐτὰ τα συμφραζόμενα δεν ἀποκλείεται να εἶναι τυχαίῳ γεγονός.

Δεν μπορούμε να πούμε πως ἡ ἀναφορά των μυθολογικῶν προσώπων στα παραπάνω παραδείγματα δεν αιτιολογείται, ὡστόσο ἀπὸ την πλευρὰ του ποιητῆ ἡ αιτιολογία της χρήσης τους εἶναι ἀσαφής.

Τη δευτέρη κατηγορία ἀποτελοῦν τα ποιήματα στα ὁποία ὁ Εγγονόπουλος μαζί με τα ονόματα μυθολογικῶν προσώπων παρέχει περισσότερες πληροφορίες, χρησιμοποιώντας τα ονόματα σε σχήματα μεταφορὰς, παρομοίωσης κ.λ.π.

Παραδείγματος χάριν, στο ποίημα "Εἰς Γρηγόριον Πατσικιάν", γράφει: "...καὶ βρήκαμε τὴ Λήδα ἄνευ κύκνου/ τὴ Μήδεια χωρὶς φαρμάκια/ οὔτε φάρμακα..."⁷. Ὅπως βλέπουμε με το σχῆμα της ἀρνήσεως ὁ ποιητὴς μας παρουσιάζει τὴ Μήδεια και τὴν Λήδα με τις παραδοσιακά γνωστὲς τους ιδιότητες.

Το ποίημα "Ἦδρα" υποβάλλει τὴ διάθεση που μπορεί να ἔχει κανεὶς βλέποντας μία σκηνὴ ἀιχμαλωσίας. Στο τέλος του ποιήματος γράφει: "Ἐκτωρ/ ἀλογᾷ Ἐκτωρ/ ἐνῶ Ἐκάβη –σ'αὐτὴνα τὴν περίπτωση-/ ἦτανε ἢ μεγάλη/ ἢ φοβερὴ σκιά τοῦ ἐγκεφάλου μου"⁸. Κατὰ την γνώμη μας, ἡ ἀναφορά του Ἐκτορα και της Ἐκάβης ἔχει συμβολικὸ χαρακτήρα. Τα ἀλογα του Ἐκτορα πιθανόν δημιουργοῦν τὴν αἴσθησις της ἐλπίδας της διαφυγῆς, ἐνῶ ἡ Ἐκάβη της δυστυχίας των σκλαβωμένων γυναικῶν της Τροίας. Σ' αὐτὴν την κατηγορία των ποιημάτων ὁ ἀναγνώστης ἀντιλαμβάνεται σαφέστερα τὴ θέση του μυθολογικοῦ στοιχείου και τὴν ἐπιδίωξη της σύνδεσης του παρόντος με τὴ μυθολογικὴ ἐμπειρία.

Στην τρίτη ομάδα ἐντάσσονται ἐκεῖνα τα ποιήματα που ἀφιερώνουν στο μυθολογικὸ ἦρωα ἓνα ολόκληρο τμήμα τους. Για παράδειγμα: "Ποίημα –ἀπομίμησις πολλῶν ψαλμῶν": "ἐτάζονται οἱ καρδιὲς καὶ τὰ νεφρά! / καὶ πλάι ἀπ'τὴ σακάτικη τὴ δικαιοσύνη τῶν ἀνθρώπων/ κρύφτεται ἢ Ερινύα/ βαθεῖα μέσα στὸν ἴδιο φταιχτὴ φωλιασμένη ἀμείλιχτη ἀνελέητη..."⁹. Ὁ ποιητὴς με στόχο να υπογραμμίσει τὴν ἀτομικότητα του μυθολογικοῦ προσώπου το ἀναφέρει σε ἐνικὸ ἀριθμὸ ἐνῶ στην κλασικὴ παράδοσις αὐτὸ το ὄνομα πάντα το συναντᾶμε στον πληθυντικὸ.

Στο ποίημα "Οἱ φωνές", ἓνα ἀπόσπασμα ἀφιερώνεται στην ἱστορία του Ὀρφέα: "... βάζουν πολὺχρωμα φτερά/ στό θλιβερό / τ' Ὀρφέα βλέμμα / στ' Ὀρφέα / τὰ χέρια/ βάζουνε βεντάλιες/ ξεσκίζουνε/ ταν φλογισμένα του/ φουστάνια/ κοσμοῦν/ τὴν κεφαλὴ του/ μέ / νταντέλλες πολὺ λεπτές..."¹⁰

Με βάση τα παραπάνω παραδείγματα μπορεί να εἰπωθεὶ ὅτι τα ἀποσπάσματα των ποιημάτων κατὰ το μᾶλλον ἢ ἥττον μας δίνουν πληροφορίες για τα μυθολογικά πρόσωπα σε ἀντίθεση με τὴν προηγούμενη κατηγορία ὅπου γίνεται ἀπλή ἀναφορά τους.

Στην τέταρτη κατηγορία μπορούμε να ἐντάξουμε τα ποιήματα οἱ τίτλοι των ὁποίων υποδηλώνουν ὅτι το μυθολογικὸ στοιχείο μέσα τους εἶναι το κυρίαρχο. Ἐδῶ ἐντάσσονται ἐφτά ποιήματα: "Ἡ ἐπιστροφή τῆς Εὐρυδικῆς", "Ὀρφεὺς ξενόφοβος", "Ὁ Ὀρφεὺς", "Διώνη", "Τὸ κουτὶ τῆς Πανδώρας", "Ἀμαζόνες", "Ὀδυσσεὺς Λαερτιάδης". Στα ποιήματα αὐτὰ οἱ μυθολογικὲς ἀναφορὲς ἀντιστοιχοῦν σε μικρότερο ἢ μεγαλύτερο βαθμὸ με τους τίτλους. Στο ἔργο "Ὁ Ὀρφεὺς" ὁ Εγγονόπουλος με τον ἰδιαίτερο τρόπο του μας δίνει δύο ἐπεισόδια ἀπὸ τὴ ζωὴ του Ὀρφέα - τὴν πίκρα που του προκάλεσε ἡ ἀπώλεια της Ευρυδικῆς: "τὸν Ὀρφέα ποτὲ – μὰ ποτὲ- τίποτα δεν τὸν ἐπαρηγόρησε/ γιὰ τὴν διπλὴν ἀπώλεια/ τῆς Εὐρυδικῆς:/ ἄλλοτε-γιὰ λίγο-ἔλεγε κανὰ τραγοῦδι μὲς'στὸ μαράζι/του/ ἄλλοτε- γιὰ λίγο πάλε-/τὰ χρώματα/ τὸν γοητεύανε..."¹¹, και τὴν ἱστορία του διαμελισμοῦ του Ὀρφέα στη Θράκη "...εἶτανε μαχαίρια/ λεπίδες/ ἀκονισμένες κάμες καὶ χατζάρια/ πὸν πάνω στὶς γαλάζιες τους ἐσθῆτες/ ἐκρατάγανε/ οἱ σκληρότατες τῆς Θράκης οἱ παρθένες/ κ' αὐτὰ καταδαινόντας/ οἱ σκληρὲς παρθένες στ'ἄπονα τὰ χέρια τους/ μ'αὐτὰ-λέω-πέσανε πάνω του:/ τὸν κατακρεουργήσανε/ τὸν κομματιάσαν/ τὸν Ὀρφέα".¹² Ἐνδιαφέρον ἔχουν και οἱ παρακάτω στίχοι: "...κάποτε ἓνας χωροφύλακας /σὰ μεταμεληθεὶς

⁵ Ποιήματα, σ. 51.

⁶ Ποιήματα, σ. 314.

⁷ Ν. Εγγονόπουλος, Στην κοιλάδα με τους ροδάνες, Αθήνα, 1992, σ. 69.

⁸ Ποιήματα, σ. 127.

⁹ Στην κοιλάδα με τους ροδάνες, σ. 19.

¹⁰ Ποιήματα, σ. 165.

¹¹ Στην κοιλάδα με τους ροδάνες, σ. 128.

¹² Στην κοιλάδα με τους ροδάνες, σ. 129.

ἐκράυασε: / "Ἴδου τὰ σύννεφα τοῦ Εγγονόπουλου!...".¹³ Σ' αυτό το απόσπασμα ο ποιητής προσπαθεί να ταυτίσει το καλλιτεχνικό του εγώ με την τύχη του Ορφέα. Το θέμα του Ορφέα συναντάμε με τη μεγαλύτερη συχνότητα στα έργα του Εγγονόπουλου.¹⁴ Συγκεκριμένα με το θέμα αυτό υπάρχουν τέσσερα ποιήματα, και μάλιστα σε τρία από αυτά υπάρχει αναφορά του μυθολογικού ήρωα και στον τίτλο. Ωστόσο, στα υπόλοιπα ποιήματα η αντιστοιχία ανάμεσα στο περιεχόμενο των ποιημάτων και στους τίτλους μειώνεται.

Στο ποίημα: "Ἡ ἐπιστροφή τῆς Εὐρυδίκης" μέχρι τον στίχο 240 δεν μας αναφέρει τίποτα συγκεκριμένο για την Ευρυδίκη, εκτός από τη γενική ατμόσφαιρα που χαρακτηρίζει το έργο. Η πληροφορία που σχετίζεται με την Ευρυδίκη στο ποίημα εμφανίζεται στο στίχο 241: "...κ'εἶν' ἢ Εὐρυδίκη/ ἢ Εὐρυδίκη πού ἔρχεται /καί φεύγει/ καί ΞΑΝΑΡΧΕΤΑΙ/ γιά / να / σταθῆ / ὁ ριστικά / μέσ'στί / φρικτή / πλῆγῆ / τῶν ἀγριεμένων / σωθικῶν μου...".¹⁵ Και σ' αυτό το έργο η Ευρυδίκη συνδέεται με τον Ορφέα και ο Ορφέας με το ποιητικό εγώ του Εγγονόπουλου: "...πῶς εἶμαι ὁ Ὀρφέας / ὁ ψηλός / λεπτός / κ'ἀθάνατος / βγαλμένος ἀπό τὰ πλατεῖα τὰ στήθια / τοῦ Ἑρμῆ / τοῦ Τρισμεγίστου...".¹⁶

Στο ποίημα "Ὀρφεύς ξενόφοβος" το περιεχόμενο δε φαίνεται να έχει σχέση με τον τίτλο: "τά δάκρυα λερώνουν τή ζωή/ ἐκλάψατε τόσο πολύ/ καί τώρα τά μάτια σας ἐστέρευαν/ γυναῖκες/ τῆς Ἑλλάδας/ ἐκεῖ πού ἐπέσαν τά ματόκλαδά σας/ φυτρώνουν κυπαρίσσια/ μέ πάντοτε στήν κορυφή τους / ἕνα πουλί/".¹⁷ Είναι σαφές ότι δεν υπάρχει άμεση σχέση με το μύθο του Ορφέα.

Σε μερικά ποιήματα που εντάσσονται στην τέταρτη κατηγορία υπάρχει εν μέρει αντιστοιχία τίτλου-περιεχόμενου. Για παράδειγμα αναφέρουμε το ποίημα "Τὸ κουτί τῆς Πανδώρας", όπου ο ποιητής αμφισβητεί την ύπαρξη του κουτιού της Πανδώρας: "...ἄλα τὰ περί Πανδώρας/ καί τοῦ κουτιοῦ τῆς/ εἶναι ἀνάξια λόγου παραμύθια.../ Οὔτε ἡ Πανδώρα οὔτε οἱ θεοὶ / βάλανε τίποτα μέσ'στο κουτί / κι οὔτε μέ τ'ἀνοιγμα/ φύγαν τὰ δῶρα(πού δὲν ὑπῆρχαν)".¹⁸ Μπορεί να θεωρηθεί ότι ο ποιητής εκφράζει με τον τρόπο αυτό την προσωπική του απελπισία.

Ελκύει την προσοχή μας το ποίημα "Ὀδυσσεύς Λαερτιάδης": "Συμμετέχων σε παραστάσεις κινεζικοῦ θιάσου, δὲν παραλείπει ποτέ νά βάφῃ τῆ μύτη του μ'ένα ἀπαστράπτον ἄσπρο χρῶμα, "σημάδι τῆς πανουργίας του", γιατί δὲν ἐννοεῖ νά κρύψῃ τὴν πίκρα του, καί τῆ ντροπῆ του, πῶς κάποτε ὑπῆρξε μοιχός...".¹⁹ Η ταύτιση του ηθοποιού, ο οποίος βάφει τη μύτη του με άσπρο χρώμα, με τον Οδυσσεά επιτυγχάνεται μέσω της σύνδεσης με την ικανότητα του Οδυσσεά να αλλάζει συχνά τις μάσκες και να μεταμορφώνεται. Το ποίημα συμπίπτει με τη μυθολογική παράδοση τόσο ως προς το χαρακτήρα του ήρωα που διαγράφει ο Εγγονόπουλος στο ποίημα, όσο και στην σταθερή επιδίωξή του να επιστρέψει στην Ιθάκη.

Δύο ποιήματα από την τελευταία κατηγορία έχουν συνειρμική σχέση με τους τίτλους τους. Η Διώνη – η οποία κατά τον Όμηρο είναι γυναίκα του Δία και μητέρα της Αφροδίτης, που δεν είναι και τόσο γνωστό πρόσωπο στη μυθολογία, στην ποίηση και τη ζωγραφική του Εγγονόπουλου έγινε σύμβολο της γυναικείας ομορφιάς: "οἱ ἄντρες ποθοῦν τὸ κάλλος/ οἱ γυναῖκες ἀφειδῶς το προσφέρουνε:/ αὐτὸ τὸ παραδεχόμαστε/ κ'ἔμεις / οἱ ἀπόγονοι τῶν Μαραθωνομάχων...".²⁰ Γενικά το ποίημα δεν περιέχει καμία μυθολογική ένδειξη, ωστόσο ο ποιητής προσπαθεί να αποδώσει στη Διώνη τις ιδιότητες της Αφροδίτης. Ὅπως θα δούμε αυτή η τάση του Εγγονόπουλου έχει εξελιχθεί πιο βαθιά στη ζωγραφική του.

Συνειρμική είναι η σχέση τίτλου - περιεχομένου στο ποίημα "Ἀμαζόνες". Στο έργο αυτό κυριαρχεί η πολεμική ατμόσφαιρα: "'Ὅμως, τὸ ἔγκλημα τοῦτο δὲν ἤμποροῦσε νά μείνῃ χωρὶς σκληρὰν τιμωρίαν, πρὸς παραδειγματισμόν. Πράγματι, ἀμέσως ἀπὸ τῆς επομένης, ἐδόθη διαταγή εἰς ἱκανόν ἀριθμόν πλοίων νά πλεύσουν ἐσπευσμένως πρὸς τὰς Καναρίους Νήσους καί τὰς νήσους Φίτζιι, μέ τόν σκοπόν νά περισυλλέξουν ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρας νεφέλας...".²¹

Συνεπώς, μελετώντας τα μυθολογικά πρόσωπα στα έργα του Εγγονόπουλου, θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο Ορφέας είναι το πρόσωπο που παρουσιάζεται πιο ολόκληρωμένα στην ποίηση του. Ο ποιητής μας δίνει μερικά σημαντικά χαρακτηριστικά του ήρωα, ωστόσο δε μας λέει τίποτα για την τραγική ιστορία του, πώς κατέβηκε στον Άδη κ.λ.π.

¹³ Στην κοιλιάδα με τους ροδάνες, σ. 129.

¹⁴ βλ. Ρ. Ζαμάρου, Ο ποιητής Νίκος Εγγονόπουλος *Ἐπίσκεψη Τόπων καί Προσώπων*, Αθήνα, 1993, σ. 53-89.

¹⁵ Ποιήματα, σ. 188.

¹⁶ Ποιήματα, σ. 189.

¹⁷ Ποιήματα, σ. 301.

¹⁸ Στην κοιλιάδα με τους ροδάνες, σ. 102.

¹⁹ Ποιήματα, σ. 257.

²⁰ Στην κοιλιάδα με τους ροδάνες, σ. 145.

²¹ Ποιήματα, σ. 45.

Παρόλο που ο δημιουργός αρνείται την ύπαρξη του κουτιού της Πανδώρας, αυτή η υπόθεση παρουσιάζεται με αρκετές λεπτομέρειες στο ποίημα. Πιο σαφές εμφανίζεται στην ποίηση του Εγγονόπουλου και το πορταίτο του Οδυσσέα. Με τα γνωρίσματα που αναφέρει ο ποιητής έχουμε μια σχετικά ολοκληρωμένη εικόνα του χαρακτήρα του ήρωα.

Υπογραμμίζοντας μόνο ένα χαρακτηριστικό τους ο Εγγονόπουλος μας παρουσιάζει τα εξής πρόσωπα: τη Μήδεια, τη Λήδα, τον Ερμή,²² τον Πάνα²³, το Δία²⁴ κλπ.

Γενικά μπορούμε να πούμε ότι σχεδόν σε καμία περίπτωση ο Εγγονόπουλος στα ποιήματα όπου αναφέρει τα μυθολογικά πρόσωπα δεν αλλάζει την ουσία τους και δεν τα παρωδεί. Αντίθετα στη ζωγραφική παρουσιάζει με διαφορετικό τρόπο τους μυθολογικούς ήρωες. Εδώ ο δημιουργός με τρόπο χαρακτηριστικό για το σουρεαλιστή ζωγράφο δεν αποφεύγει ούτε την παρωδία ούτε το grotesk. Γενικά ο Εγγονόπουλος δρα με την αρχή της συμπλήρωσης. Στα έργα του έχουμε ελάχιστες περιπτώσεις όπου υπάρχει σύμπτωση ανάμεσα στον πίνακα και στο ποίημα με παρόμοια υπόθεση. Το πρόσωπο του Ορφέα εμφανίζεται με την ίδια συχνότητα τόσο στην ποίηση όσο και στη ζωγραφική του. Στους τρεις πίνακες που καταφέραμε να δούμε, απεικονίζονται τα εξής επεισόδια: στον πίνακα "Όρφευς και Εὐρυδίκη"²⁵ ο δημιουργός αποδίδει τη σκηνή της συνάντησης με την Ευρυδίκη. Η παρουσία του Ερμή δείχνει ότι η συνάντηση αυτή γίνεται κοντά στον Άδη. Κατά τη γνώμη μας, το χωρισμό του Ορφέα με την Ευρυδίκη απεικονίζουν οι πίνακες "Στιγμές τοῦ Όρφέα"²⁶ και "Όρφευς και Εὐρυδίκη"²⁷. Όπως είδαμε πιο πάνω αυτό το επεισόδιο δεν το συναντάμε στην ποίηση του Εγγονόπουλου.

Ο Οδυσσέας έχει εμπνεύσει το δημιουργό σε μια σειρά συνθέσεων. Στον πίνακα "Όδυσσεὺς στοχαστής"²⁸ ο Οδυσσέας κάθεται μπροστά από το τραπέζι, όπου βρίσκεται η γήινη σφαίρα – σύμβολο της μακρόχρονης περιπλάνησης του ήρωα. Στο έργο "Όδυσσεὺς καὶ Καλυψώ"²⁹ βλέπουμε τον ήρωα με την προκλητική νύμφη Καλυψώ. Στη σύνθεση "Ἐπιστροφή τοῦ Όδυσσέα"³⁰ αναπαράγεται η σκηνή της συνάντησης του Οδυσσέα με την Πηνελόπη. Όπως βλέπουμε και στην περίπτωση του Οδυσσέα η ποίηση και η ζωγραφική συμπληρώνουν η μια την άλλη.

Ο Ερμής εμφανίζεται στις ζωγραφικές συνθέσεις του Εγγονόπουλου "Ερμής εν αναμονή"³¹, "Όρφευς και Εὐρυδίκη"³², ενώ στην ποίηση τον συναντάμε σποραδικά. Ο τρόπος που παρουσιάζεται ο Ερμής είναι κάπως κοινός και στην ποίηση και στη ζωγραφική.

Ενδιαφέρουσα είναι η συγκριτική μελέτη του πίνακα "Διώνη ή άντρας με πουλί"³³ και του ποιήματος "Διώνη". Την επιφανειακή ανάλυση του ποιήματος παρουσιάσαμε παραπάνω. Όσον αφορά τον πίνακα, εδώ η μυθολογική πληροφορία παρουσιάζεται αρκετά ζωηρά. Η Διώνη εμφανίζεται μπροστά στο "νεοέλληνα", ο οποίος μπορεί να θεωρηθεί ως το αντίστοιχο πρόσωπο των "απόγονων των Μαραθωνομάχων" του ποιήματος. Σ' αυτή την περίπτωση μπορούμε να πούμε ότι η ατμόσφαιρα του πίνακα αντιστοιχεί με το πάθος που αποπνέει το ποίημα.

Στη ζωγραφική του Εγγονόπουλου συναντάμε επίσης το πρόσωπο της Μήδειας. Στο ποίημα ο δημιουργός την παρουσιάζει με ένα χαρακτηριστικό - τα φαρμάκια και τα φάρμακα, ενώ στο έργο "Ίάσων καὶ Μήδεια"³⁴ απεικονίζεται η σκηνή της συνάντησης της Μήδειας με τον Ίάσωνα.

Ο Εγγονόπουλος αφιερώνει έναν πίνακα στο θεό Πάνα με τον ομώνυμο τίτλο "Ο Πάν"³⁵, ενώ στην ποίηση τον παρουσιάζει πολύ αποσπασματικά.

Μυθολογικά στοιχεία που εμφανίζονται μόνο στη ζωγραφική –και όχι στην ποίηση– του δημιουργού υπάρχουν στα εξής ζωγραφικά του έργα: "Θέτις καὶ Πηλεύς"³⁶, "Θεὰ Ἀθηνᾶ καὶ Όδυσσεὺς"³⁷, "Ἐρωσ

²² Ποιήματα, σ.242, 254.

²³ Ποιήματα, σ. 112.

²⁴ Ποιήματα, σ. 280.

²⁵ Στην κοιλάδα με τους ροδάνες, σ. 127. Σε μερικά βιβλία αυτό το έργο αναφέρεται με τον τίτλο "Όρφευς, Ἐρμής και Εὐρυδίκη".

²⁶ Ν. Εγγονόπουλος, ... καὶ σ'ά γαπῶ παράφορα, Αθήνα, 1994, σ. 33.

²⁷ ... καὶ σ'ά γαπῶ παράφορα, σ. 79.

²⁸ Στην κοιλάδα με τους ροδάνες, σ. 39.

²⁹ ... καὶ σ'ά γαπῶ παράφορα, σ. 97.

³⁰ ... καὶ σ'ά γαπῶ παράφορα, σ. 57.

³¹ Ο υπερρεαλισμός στη νεοελληνική τέχνη περίπτωση Νίκου Εγγονόπουλου, πίνακας 21, VI.

³² Στην κοιλάδα με τους ροδάνες, σ. 127.

³³ Ο υπερρεαλισμός στη νεοελληνική τέχνη περίπτωση Νίκου Εγγονόπουλου, πίνακας 29.

³⁴ ... καὶ σ'ά γαπῶ παράφορα, σ. 105.

³⁵ Στην κοιλάδα με τους ροδάνες, σ. 87.

³⁶ Στην κοιλάδα με τους ροδάνες, σ.31.

³⁷ ... καὶ σ'ά γαπῶ παράφορα, σ. 113.

καὶ Ψυχὴ"³⁸, "Ἐκτωρ καὶ Ἀνδρομάχη"³⁹, "Δαίδαλος"⁴⁰, "Οἱ Διόσκουροι"⁴¹, "Τὸ μῆλον τῆς ἔριδος"⁴², "Ἀπόλλων καὶ Δάφνη" κ.λ.π.

Γενικά στη ζωγραφική του Εγγονόπουλου μπορούμε να διακρίνουμε τα ακόλουθα χαρακτηριστικά. Πρῶτ' ἀπ' ὅλα οι γυμνές μορφές ὁ ποιητὴς εἶχε τὴ δική του ἀποψη: "αγαπῶ τὸ γυμνὸ περισσότερο ἀπὸ τὸ πρόσωπο. Τὸ πρόσωπο μπορεῖ νὰ πει ψέματα. Τὸ γυμνὸ ποτέ. Γι'αὐτὸ δὲν με ενδιαφέρει τὸ πρόσωπο. Μόνον τὸ σῶμα ζωγραφίζω. Τὸ αγαπῶ γιατί εἶναι τὸ κύπελλο τῆς ζωῆς. Ἐκφραστικὸ σαν ἐκείνη κι ὅταν ἀκόμα εἶναι κουρασμένο. Ἀστραφτερὸ ὅπως ἐκείνη ὅταν εἶναι καινούργιο...Εκείνοι οἱ Ἕλληνες, θέλω νὰ πῶ οἱ ἀρχαῖοι τὸ ξέρανε. Εκείνοι αγαπούσανε τὴν ἀλήθεια που εἶναι ἡ ζωὴ..."⁴³. Τὸ δεύτερο στοιχείο εἶναι ἡ γνωστή, ἀκόμα ἀπὸ τὸ Μινωικὸ πολιτισμὸ, ἀρχὴ τῆς ἀπεικόνισης τῆς γυναίκας με ἄσπρο καὶ τοῦ ἀντρα με καφέ χρῶμα. Ἐπίσης ὁ τονισμὸς τοῦ γυμνοῦ στήθους κάνει τὶς γυναῖκες τοῦ Εγγονόπουλου παρόμοιες με τὰ μικρὰ ἀγάλματα γυναικῶν ἀπὸ τὴν Κρήτη.

Στὴν ποίηση καὶ στὴ ζωγραφικὴ τοῦ Εγγονόπουλου ἡ ἐλληνικὴ μυθολογία παρουσιάζεται με ἐπιλεγμένα ἀπὸ τὸν ποιητὴ πρόσωπα καὶ πληροφορίες. Στὰ ποιήματα που ἔχουν μυθολογικὴ ὑπόθεση δὲν συναντᾶμε τὰ τσιτάτα ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς. Γιὰ τὸν Εγγονόπουλο παραδειγματικὴ λειτουργία ἔχει ἡ γενικὴ μυθολογικὴ πληροφορία καὶ ὄχι ἡ ἀπόδοσή της σε ἓναν συγγραφέα. Στὴ ζωγραφικὴ τοῦ ὁ Εγγονόπουλος συνεχίζει αὐτὴν τὴν παράδοση, ἀλλὰ σε μερικές περιπτώσεις μπορούμε νὰ σημειώσουμε κάποιες ἐπιδράσεις συγκεκριμένων ἀρχαίων ἔργων.

Συνοψίζοντας, μπορούμε νὰ πούμε ὅτι στὸ ἔργο τοῦ Εγγονόπουλου ἡ ποίηση καὶ ἡ ζωγραφικὴ ἔχουν συμπληρωματικὴ σχέση καὶ ἀποτελοῦν ἐνιαῖο σύνολο. Τὸ μυθολογικὸ στοιχείο που λείπει στὰ ποιήματά του τὸ συναντᾶμε στὴ ζωγραφικὴ του καὶ ἀντίστροφα. Στὴν πορεία τῆς σουρρεαλιστικῆς ἐρμηνείας τοῦ μύθου ἡ σχέση τοῦ Εγγονόπουλου ποιητὴ με τὸν Εγγονόπουλο ζωγράφου παρουσιάζει περισσότερο τὴν διαφοροποίηση παρά τὴν ομοιότητα. Ὁ μύθος με τὰ παραδοσιακά του στοιχεῖα δίνει στὸν Εγγονόπουλο τὴ δυνατότητα νὰ φανερῶσει πόσο ἀνεξάρτητος εἶναι ὁ ποιητὴς Εγγονόπουλος ἀπὸ τὸν ζωγράφου.

³⁸ ...καὶ σ'ὰ γαπῶ παράφορα, σ. 141.

³⁹ Ὁ υπερρεαλισμὸς στὴ νεοελληνικὴ τέχνη περίπτωση Νίκου Εγγονόπουλου, πίνακας 36.

⁴⁰ Ὁ υπερρεαλισμὸς στὴ νεοελληνικὴ τέχνη περίπτωση Νίκου Εγγονόπουλου, πίνακας 10.

⁴¹ Ὁ υπερρεαλισμὸς στὴ νεοελληνικὴ τέχνη περίπτωση Νίκου Εγγονόπουλου, πίνακας 21.

⁴² Ὁ υπερρεαλισμὸς στὴ νεοελληνικὴ τέχνη περίπτωση Νίκου Εγγονόπουλου, πίνακας 30.

⁴³ οἱ ἄγγελοι στὸν παράδεισο μιλοῦν ἑλληνικά..., σ. 55.